

A tehetségmentés szerepe a Horthy-rendszer kultúrpolitikájában

Esély az esélytelenségben

A tehetségmentő mozgalom történeti hátterét vizsgálva megállapíthatjuk, hogy e kezdeményezés a magyar történelem egyik legnehezebb pillanatában született meg. Az 1920-as trianoni békediktátum következtében kialakult sokk, a megrendült hitű magyar társadalom problémái mind megoldásra vártak. A megváltozott gazdasági, társadalmi körülmények arra ösztönözték, sőt kényszerítették a magyar politikai elitet és tudóstársadalmat, hogy a kialakult helyzethez a megfelelő intézkedésekkel alkalmazkodjon. A kultúrpolitikának ebben a „feladatkörben” kiemelt szerep jutott, amit a Horthy-korszak két kiváló kultuszminisztere irányított: gróf Klebelsberg Kunó 1922-től 1931-ig és Hóman Bálint 1932-től 1938-ig, illetve 1939-től 1942-ig, akik szakmai hozzáértésükkel járultak hozzá a magyar kultúra megújulásához.

A dualista rendszert követő politikai garnitúra legfontosabb feladata az volt, hogy a kialakult válságra valamilyen gyógymódot találjon. Természetesen a korban számos, a társadalmat megosztó kérdés merült fel, úgymint: revízió, föld-, zsidókérdés, mindezek mellett a középosztály megújulásával kapcsolatos törekvések is központi szerepet kaptak. Az utóbb említett feladat megoldására már az 1900-as évek elején születtek megoldást ígérő koncepciók, azonban érdemi eredményt első ízben az 1910-ben megalakult Gyermektanulmányi Múzeum és az 1913-ban megrendezett Országos Gyermektanulmányi Kiállítás hozott.

A tehetségkutatás és a tehetségek felkarolásának ügye az 1920-as évektől élénken foglalkoztatta mind a szakmai köröket, mind pedig a társadalom jelentős részét. A felmerült kérdésre, hogy milyen szervezeti keretek között, illetve milyen módon lehet támogatni a tehetséges gyermekeket, nehéz volt választ adni. Révész Géza (1918, 1. o.) szerint a nemzet azon tagjait, akik tudásukkal, tehetségükkel Magyarország kulturális életének motorjai lehetnének, országunknak kötelessége támogatni, hisz a fejlődést a tehetséges emberek szaktudása szavatolja. Ennek fényében a következő kérdésekre kellett választ találni: Kik is valójában a tehetségek? Miben nyilvánul meg a tehetség a szellemi fejlődés első korszakaiban? Ennek megfelelően a mozgalom legfontosabb tudományos problémái között említendő a tehetség korai felismerésének kérdése. A „valódi tehetséget”, írja Révész (1918, 3. o.), nem kell kutatni, hisz az minden pedagógus számára nyilvánvaló, és a diák maga szabja meg tehetségének irányát. A közepes tehetségűek képessége megosztott, hiszen az úgynevezett „uralkodó tehetségfaj” megállapítása nem olyan egyértelmű. „A tehetségesség kritériuma mindenekelőtt az intelligencia.” Ez alapján a megfigyelt gyermekeknél létrehozhatunk két csoportot: az intelligensek és a nem intelligensek körét. A további válogatáshoz a következő tulajdonságokat kell figyelembe vennünk: intuíció, spontaneitás, illetve a gyermek magatartása, szociális kompetenciája. Vagyis mikor még a tehetség nem differenciálódhatott, akkor „a gondolkodásban és cselekvés-

ben kifejezésre jutó intuitív erő és spontaneitás, a gyermek szellemi és erkölcsi magatartása és akarateréje s intelligenciájának foka segíthet bennünket...” (Révész, 1918, 6. o.) Amikor már megállapítást nyert, hogy a gyermek tehetséges, fel kell tárnunk annak irányát. Ha az érdeklődés intenzív, tartós és spontán, vagyis nem irányított, abban az esetben fedezhetjük fel a tehetség csíráját, melynek mélységére és fokára mutathat rá, hogy az adott tevékenység mennyire köti le a gyerek figyelmét. Révész (1918, 21. o.) a következőket fogalmazta meg ezzel kapcsolatban: a cél „a tehetségeseknek, rendszeres, nem a véletlenre bízott, hanem szabályozott, tudományos elveken alapuló kiművelése és megvédése”.

Ennek szellemében tevékenykedett a Gyermektanulmányi és Gyakorlati Lélektani Társaság, amikor az 1922-ben megrendezett műcsarnoki gyermekiállítást országos szintre terjesztette ki, hogy minden egyes arra érdemes diák szerepelhessen. A munka beindult, minden fővárosi iskolába elküldték a felhívást, sőt még a nyomtatott médiában is hirdették e lehetőséget, annak ellenére, hogy az anyagok begyűjtéséhez szükséges források igen szűkösek voltak.

A II. Munkakiállítást Huszár Károly nyitotta meg 1926 januárjában. Beszédében kifejtette, hogy ez a kezdeményezés csak a kezdet. A tehetségvédelem fontosságát hangsúlyozva társadalmi összefogásra szólított fel, félretéve politikai, vallásfelekezeti és egyéb különbségeket. *Az ifjú tehetségek védelmének jelentősége nemzeti életünk alakulása* címmel tartott ugyanekkor előadást Kenéz Béla, a Magyar Gyermektanulmányi Társaság elnöke. Ebben hangsúlyozta, Magyarország jelen helyzetében nem engedheti meg, hogy egyetlen tehetség is elkallódjék. Az egyetlen remény Magyarország újbóli megerősödése számára egy értékes nemzedék kinevelése. A megfogyatkozott magyarságot minőségi neveléssel lehet és kell erősíteni.

A felszólalók között volt többek között gr. Klebelsberg Kunó, aki az élő nyelvek oktatásának fontosságáról beszélt, mely segíthet a nyugat-európai tudományos-kulturális vérkeringésbe bekapcsolódni, ennek érdekében – fejtette ki – ki kell építeni a megfelelő ösztöndíjrendszert és a Collegium Hungaricumok intézményrendszerét. Huszár Károly felszólalásában az érdektelenség problémájának adott hangot, ugyanis az 1921-es nyomorenyhíthó akció, mint mondta, a nagy sajtónyilvánosság ellenére nem hozta meg a várt eredményt: sem az oktatási intézmények, sem a társadalom nem reagáltak kellő mértékben. Kisebb vita alakult ki Klebelsberg és közöttük. Míg a „Gróf” a középosztály támogatását helyezte politikájának előterébe, addig Huszár a tehetségvédelem intézményét függetlenítette osztálytól vagy vallástól.

A tehetségvédelem fontosságát a korban a keresztény-konzervatív körök vetették fel, ehhez a csoportosuláshoz tartozott Kornis Gyula piarista szerzetes is, aki a trianoni béke egyik okát a kultúrpolitika elhanyagolásában látta, továbbá megemlítette a falu kultúrájának méltatlan elhanyagolását. Véleménye szerint a falusi iskolahálózat kialakításával nyugati példákat követve a parasztság középosztállyá nőheti ki magát. Kornis osztotta Klebelsberg véleményét, és ő is a középosztályt tekintette a nemzeti intelligencia hordozójának. Mindketten egyetértettek abban, hogy a parasztság számarányából kifolyólag a társadalom alappilléreinek tekinthető, de a megújulás folyamata olyan összetett és nehéz feladat, melyet csak a középosztály aktív közreműködésével lehet elérni (Kornis, 1921).

Klebelsberg véleményét osztva Hóman Bálint (1938, 465–467. o.) a következőket vallotta: „...a háborút megelőző évtizedek politikájának egyik nagy tévedése, sőt bűne volt, hogy a tudományos szükségleteket luxuscikknek minősítette [...] a harcban elbukott fegyveres erővel letiport nemzetek újraéledésének és a jövő fejlődésének alapfeltétele, egyetlen biztos eszköze a kultúr színvonal fenntartása és magas fokra emelése...” Hóman Bálint folytatta ugyan elődje középosztály erősítését célzó tevékenységét, de a hangsúlyt az „alulról jövő tehetségek” felkarolására helyezte, és azt állami, kormányzati feladatnak tartotta: „Az államnak és a társadalomnak tervszerűen kell a magyar nép minden rétegé-

ben feltalálható jeles tehetségeket kiválasztaniok és felemelniök s a nép minden fiát tehetsége irányához, képességei terjedelméhez, műveltsége színvonalához illő hivatás felé terelniök.” (Hóman, 1942, 218–219. o.) Ennek biztosítását a ráutaltságon, szorgalmon és tanulmányi eredményen alapú tandíjkezdményektől, ösztöndíjaktól, segélyektől és egyéb szociális kedvezményektől várta.

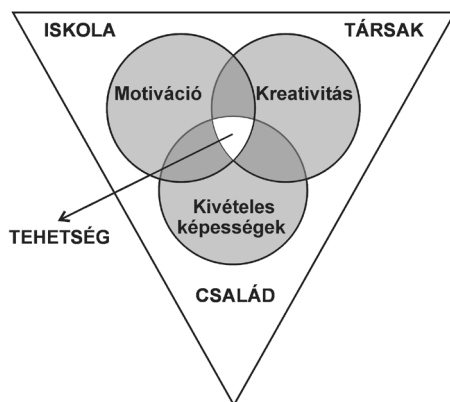
A szegény, ámde tehetséges fiatalok központi támogatásának gondolatát egy 1937-ben datált jogszabályban olvashatjuk először. 1937. augusztus 28-án kelt rendeletében a vallás- és közoktatásügyi miniszter a Horthy Miklós Ösztöndíjalappal kapcsolatban kifejtette, hogy a kormány felhatalmazása alapján a miniszter a szegény magyar családok sorából kikerülő ifjú tehetségek számára középiskolai tanulmányaik rendszeres támogatása céljából „jóléti alapot” létesít. Ösztöndíjban részesülhetnek a középiskola négy felső osztályában tanulók, a középfokú mezőgazdasági, kereskedelmi, ipari és a tanítóképző szakiskolák diákjai, az egyetemi hallgatók, illetve az egyes tudományos intézetekben „díjtalan tudományos gyakornoki szolgálatot teljesítő” szegény sorsú, de arra érdemes diákok. Középfokú intézmények esetében feltételként jelenik meg az „általános jeles vagy egyes tantárgyakban illetőleg tantárgycsoportokban átlagon felüli teljesítmény”. Az ösztöndíj összege, középfokon, egyetemen, főiskolán az I–II. évfolyamon évi 200, a magasabb évfolyamokon évi 360, a fizetésben nem részesülő gyakornokok esetében 600 pengő volt. A VKM 57436/1941. sz. rendelete a miniszter rendelkezése alatt álló gimnáziumok tanulóit különböző, a Horthy Miklós Ösztöndíjalpra befolyó járulékok fizetésére kötelezi „a tehetséges falusi szegény tanulók gimnáziumi tanulmányainak előmozdítására”.

Szombatfalvy György (1941) cikke tájékoztatta a magyar társadalmat, hogy a miniszter a magyar tannyelvű gimnáziumok tanulóitól felvételtkor 2.50, javítóvizsga esetén 25 pengő járulékot, az ismétlő tanulók pedig a tandíjuk felét kitevő összeget kötelesek fizetni, az így összegyűlt tőke az Ösztöndíjalapot gyarapította. A VKM 1942. szeptember 25-én kelt 110.700/1942. rendelkezése alapján a „tehetséges falusi szegény tanulók polgári iskolai iskoláztatásának előmozdítására” a polgári iskolákban is beíratási és egyéb járulékok fizetéséről intézkedtek. Egy-egy tanuló évi 600–700 pengő ösztöndíjának 70–98 százalékát az ösztöndíjalap állta, de az anyagi helyzetet figyelembe véve a szülőknek is részt kellett vállalniuk a felmerülő költségekben. (E tehetségmentés lányokra nem terjedt ki.) A kiválasztási folyamat mindenütt ugyanolyan forgatókönyv szerint zajlott: hat pedagógusból álló bizottság bonyolította le a tehetséges tanulók felvételi vizsgáját. Az öttagú vizsgarendszer felépítése a következő: élmény-dolgozat, képleírás, tesztek, szóbeli feladat, jellemvizsgálat. A meghirdetett tehetségmentő program évi 600 gyermek gondozását vállalta (Zibolen, 1986, 47. o.).

Az Országos Magyar Falusi Tehetségmentés megteremtése

Az eddigiek során kifejtett intézkedések eredményeként létrejött az úgynevezett Országos Magyar Falusi Tehetségmentés, amely nyomtatványok sorát adta ki a versenyvizsgák lebonyolítására. A képességvizsgálatra való jelentkezéshez egy 21 kérdést tartalmazó nyomtatványt kellett kitölteni. A kérdések sorát három nagyobb csoportra tudjuk bontani. Az első a családi helyzetet feltáró, a második a kulturális szintre utaló, a harmadik csoport a vagyoni helyzetet célzó kérdéseket tartalmazta. Fontos megjegyeznünk, hogy nem elég tudni azt, hogy a gyermek tehetséges, ezt a vele született adományt ápolni kell, és a megfelelő módszerekkel fejleszteni. Joggal hihetjük, hogy a talentum fejlesztésének az iskola az egyik legfontosabb helyszíne, hisz a tanár feladata, hogy a megfelelő pedagógiai és pszichológiai módszerekkel a gyermekhez mérten tudásának legjavát hozza ki. Ahogy Huszár Károly és több, a tehetségvédelem témakörével kapcsolatba kerülő tudós, illetve politikus megfogalmazta: a gyermek tehetségének kibontakozásában a nevelő mellett a család játssza a legmeghatározóbb szerepet (Ozorai, 1927). Ezeket a

felismeréseket támasztja alá az évtizedekkel később publikált, Franz J. Mönks nevéhez kapcsolódó többtényezős tehetségmodell, mely szerint, ahogy azt az 1. ábra is mutatja, a tehetség nevelésében a társadalmi pillérek közül a család játssza az egyik legfontosabb szerepet. Éppen ezért fontos feltárni a családi kapcsolatok szövevényes hálóját.

1. ábra. Mönks többtényezős tehetségmodellje. Forrás: Balogh, é. n.

Vagyis a tehetség kibontakozását meghatározó pontokat sorra számba kell venni. A nyomtatvány kérdéseinek sorát vizsgálva megállapítást nyer, hogy a képességvizsgálat-hoz szükséges bejelentkező nyomtatvány fókuszában a család mint a gyermek életére leginkább befolyással bíró erő állt.

Fontosnak tartották a szülők anyagi háttérének feltárását, a család évi jövedelmének tételszerű felsorolása mindenre kiterjedt (a föld termése, az állati termékek, az állatok eladása, a konvenció, a napszám, az ipari munkadíj, a kereskedői jövedelem, a fizetés és egyéb jövedelem). A bevételekkel szemben számot vetettek a család anyagi terheivel is. Az így kapott eredmény alapján számították ki a családi önköltség mértékét. (1) Az ingyenesség meghirdetése ellenére a szülőknek hozzá kellett járulni a járulékalapból iskoláztatott gyermek ellátásához. Ez az összeg a szülők anyagi helyzetéhez igazodott. Az állam abban az esetben, ha a szülő hét 14 évnél fiatalabb gyermeket nevelt, teljes egészében állta a tanítási költségeket. Egyéb esetben a család anyagi viszonyait megvizsgálva határozta meg az önköltség összegét. Hat jövedelmi csoportba sorolták a szülőket, az évenként fizetendő összeg nagyságát a 14 éven aluli gyermekek számának figyelembevételével határozták meg. Így például a legjobban szituáltaknak, akiknél minden családtagra 4 vagy ennél több hold föld esett, és csak egy 14 éven aluli gyermekük volt, 600 pengőt kellett fizetniük. (2) Az anyagi helyzet bizonyításaképpen a szülőktől hatósági vagyoni bizonyítvány kiállítását, (3) illetve hatósági szegénységi bizonyítványt kértek. (4)

A zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról szóló 1939. évi IV. tc. következményeként a szülőknek tanúbizonytságot kellett tenni arról, hogy a gyermekük nem zsidó származású. Egy másik nyilatkozatban pedig tudomásul kellett venniük, hogy a vizsgára való jelentkezés még nem jelenti automatikusan a vizsgán való részvételt, illetve szó esett a tandíj fizetésének kérdéséről. (5)

Egy másik nyomtatvány, mely a tanulók jellemének megismerését tűzte ki célul, a részt vevők ez idáig elért tanulmányi eredményeire kérdezett rá. Nyilvánvaló, hogy a szelekció menetében az egyik legfontosabb objektív támpontot az eddigi, a II–VI. osztály során tanúsított tanulmányi előmenetel minősége (kitűnő, jeles, jó vagy elégséges lehetőségek között lehetett választani) szolgáltatta. A további két kérdés a motivációval mint

a tehetség kibontakozásának alapvető feltételével foglalkozott olyan formában, hogy rákérdezett mind a tanuló, mind a szülők terveire: a gyerek saját elhatározásából akar-e továbbtanulni vagy inkább csak a szülő kívánalmára adta be jelentkezését, illetve a szülő miért akarja, hogy a gyermeke továbbtanuljon.

A továbbiakban a gyermekek személyiségének, adottságainak, jellemének megismerését elősegítő kérdéseket olvashatjuk. A szabadidő eltöltésének jellemzőin keresztül az olvasási szokásokon át egészen az egészségügyi állapot megismeréséig kaphatunk teljesebb képet a gyerekekről. A legátfogóbb jellemre vonatkozó pont a 13., ahol a tanítónak tapasztalatai alapján kellett a feltüntetett területek tulajdonsághalmazai közül a gyerekekre leginkább jellemzőket kiválasztani. A vizsgált területek a következőket foglalták magukba: fellépés (megjelenés), mozgás, érintkezés, vérmérséklet, alaphangulat, felfogás, figyelem, emlékezés, gondolkodás, az egyéniség alapvető jegyei, akarat, képzelőerő, munkakészség, megbízhatóság, rendszeret, tisztaság iránti hajlam és kezűgyesség. Vagyis ennek a résznek a kitöltése fontos információkkal látta el a felvételt és a kiválasztást bonyolító bizottság munkáját. A 16. pontban azonban a tehetségesség szempontjából irreleváns adatokra kérdezett rá, úgy mint milyen a versenyvizsgára jelentkező tanuló külső megjelenése, szeme-, haja-, bőr színe. Vagyis a nyomtatványokból nyert adatok segítettek egy általános képet nyújtani a gyermek képességeiről, kvázi előtanulmányként funkcionált a szóbeli megmérettetés előtt. (6)

Louis Leon Thurstone amerikai pszichológus 1938-ban dolgozta ki teóriáját, mely szerint az intelligencia elsődleges képességekre bontható. Hét faktort nevezett meg: szókincs folyékonyasága, verbális felfogás, számolási képesség, memória, indukció, térbeli percepció és a percepció sebessége (*Balogh, é. n.*). Természetesen ezen kérdőívek kiértékelésével nem lehetett biztosan megállapítani, hogy a versenyvizsgára készülő diákokban melyek azok a faktorok, amelyek száz százalékban jelen vannak. Viszont a gyerekekről szerzett értékes információk fontos támpontot nyújtottak a felvételt bonyolító tanároknak a gyermek értelmi és érzelmi képességeinek fejlettségéről.

Az Országos Magyar Falusi Tehetségmentés Jelentő Íve tartalmazta a vizsgabizottság rövid jellemzését s az iskolaorvos néhány soros véleményét. A jelentésben a következő teszteredményeket és összevont eredményeket jelezték: formai és értemi emlékezés, analógiás és ellentétes kapcsolás, kombináció, képzetársítás, elvonás, szabályfelismerés, figyelem, emlékezet, értelem, logikai erő, képzelőerő, elvonóképeség, kifejezőképeség, egyéniség. A jelentő ívhez kapcsolták még a vizsgázó jelentkezési lapját, tanítójától származó jellemrajzát, a szülő nyilatkozatát, a vizsgázó házi dolgozatát és versenyvizsgai írásbeli dolgozatait (tesztjeit). (7)

A tanuló által írt fogalmazások egyike a természetismeret körébe tartozott, ugyanakkor erős képzelőerőt is igényelt a gyermektől a téma kifejtéséhez. A másik fogalmazás saját élményanyag feldolgozás volt *Életem legnagyobb öröme* címmel (1. függelék), mely a tanuló érzelmi kapcsolatrendszerére is rávilágított. A számolási készség vizsgálatára a tanuló élethelyzetéből származó feladatok szolgáltak. Az arányok ismerete mellett logikus következtetések levonását is szükségessé tette. (8) A népmese-kiegészítési feladat zömmel nyelvtani ismereteket feltételezett. De készítettek összeállítást a tanulók logikai érzékének vizsgálatára is (2. függelék). Egy másik feladatsor főleg a tanuló képzetársítását tesztelte (3. függelék).

A versenyvizsgán alkalmasnak talált tanuló rangsorát a következő eredmények alapján állították össze: figyelem, emlékezet, értelem, logikai erő, képzelő erő, elvonóképeség, kifejezőképeség, egyéniség, a vizsgázó rövid jellemzése és észrevételek. (9)

A versenyvizsgán sikerrel szereplők számára 1942-ben országosan 71 gimnáziumot jelöltek ki. Ebből 24 állami, 22 római katolikus, 14 református, 5 királyi katolikus, 4 evangélikus, 1 községi és 1 unitárius volt. Kárpátalján 3, Erdélyben 12, a Felvidéken 6, a trianoni Magyarországon 50 gimnázium működött tehetségmentő intézményként. (10)

Számuk 1944-re 79-re emelkedett, a bővülés az államinál (3), a reformátusnál és unitáriusnál (1–1) jelentkezett. Ugyanakkor egy állami gyakorló és egy egyesült protestáns gimnáziummal gyarapodott a tehetségeket fogadó intézmények száma. (11)

A járulékalapból iskoláztatott tanuló előmenetelének követésére kérdőívet állítottak össze, melyben a diákok tanulmányi eredményeit vizsgálták. (12)

Egy versenyvizsga margójára

1943-ban a debreceni tankerületben 8 gimnázium részvételével tartották meg a tehetséges népi tanulók előírt versenyvizsgáját. Itt megállapítást nyert, hogy minden az előírásoknak megfelelően történt. A vizsgálatokról visszatért szakemberek a megfigyelés során értékes tapasztalatokat szereztek, ami segítségükre szolgált a jövőben szervezendő versenyvizsgák hatékonyabbá válásához. A megfigyelők észrevételeiket a következőképpen csoportosították:

- „1. kiválogatás,
2. a vizsgálat anyaga,
3. a vizsgálat vezetése,
4. a vizsgázók egyénisége,
5. a tanulók előképzettsége és végül
6. a későbbi tennivalók.” (13)

A kiválogatás egyik hibájának rótták fel, hogy nem egységes szempontok szerint zajlik. Sok az olyan iskola, amely nem élt e tehetségmentő akció lehetőségével. Egyes esetekben a tanító indokolatlanul arra nem érdemes diákokat jelölt ki, mivel a pedagógustársadalom egy része a mozgalmat úgy fogta fel mint személyes presztízst növelő lehetőséget. Más esetekben pedig a tanító felügyelete alatt írt dolgozatok eredménye sokkal jobbnak bizonyult, mint amelyet a versenyvizsgán produkált a diák. Így a jövőben feltétlenül szükségesnek ítélték kihangsúlyozni, hogy a tanítók csak azokat a diákokat jelöljék ki, akik igazán tehetségesek, hisz az írásbeli vizsgálatokon nem a tanítókat minősítik, hanem a tanulók valós, meglévő képességeit kutatják. Ennek érdekében, írták, hasznosnak vélnék, ha a tanítók részletes beszámolót kapnának a vizsgálatok anyagáról, annak lefolyásáról, vagy egy-egy tanító meghívást kapna a versenyvizsgálatokra, s ennek tapasztalatát pedagógiai szemináriumok keretében adná át kollégáinak.

A másik feljegyzésben a dolgozatok határidős beérkezésével kapcsolatos problémákkal szembesülhetünk. Eddig nem tűztek ki mindenkire érvényes, egységes határidőt, a javaslat tehát úgy hangzott, hogy a felhívás a félévi értesítő kiadása után kerüljön kiküldésre, így idejében eljut minden tanítóhoz. A másik teendő az iskolai dolgozatok időpontjának központilag történő egységesítése, hisz a tételek adott évben minden iskolában megegyeznek, így lehetőség van a különböző időpontokban történt vizsga „tapasztalat-cseréjére” a diákok között.

Voltak iskolák, ahol az összes pályázó diákot vizsgára engedték, mások viszont erőteljes szelekciót végeztek a diákok között a dolgozatok és a bizonyítvány alapján. Ennek fényében azt vetették fel, hogy nem csupán a határidőt kellene központilag meghatározni, hanem az előzetesen, az iskolák által végzett szelekció mértékét is, egységes szempontok alapján, meghatározva az eredmény pontos értékelését, valamint a behívást biztosító értékhatárt. (14)

A versenyvizsga anyagára rátérve az értékelés szerint általában megfelelő nehézségű feladatokat kellett teljesíteniük a diákoknak, de akadtak egy 10–12 éves gyermek értelmi képességét meghaladó feladattípusok is. Ilyennek találták a három matematikai kérdést, melyet a vizsgázók csak kisebb csoportja tudott megoldani. Ugyanilyen nehéznek ítélték a három rajzos feladatot. Úgy vélték, hogy a rajzkészség felismeréséhez nem szükségesze-

rú mindhárom feladattípust megoldatni. A levéltári anyagban emellett ceruzával a következő sorokat olvashatjuk: „Ez csak első kísérlet volt”, ami a jövőbeni változtatás lehetőségét ígéri. (15)

A szövegértéssel kapcsolatos feladattípusoknál elért gyengébb eredmények arra ösztönözték a szakembereket, hogy változtassák meg a kérdésfeltevés módját, a feleslegesen bonyolult mondatokat egyszerűsítsék le, illetve alkalmazkodjanak a gyerekek gondolatvilágához. Továbbá, folytatva a kritikák sorát, észrevételezték, hogy a meséhez tartozó kép mérete nem volt megfelelő, hisz a tanteremben hátul ülő gyermekek nem láthatták annyira részletesen, mint az elől helyet foglalók. Mindezek ellenére arra az eredményre jutottak, hogy a tesztek alkalmasak a diákok képességének felmérésére.

Az írásbeli feladatok helyes megoldási aránya jobb képet mutatott, mint a szóbeli megmértetés eredményei. Ezt részben a kérdésfeltevés hibáival magyarázták. A tapasztalat azt mutatta, hogy a fiatalabb tanárok rugalmasságukkal könnyebbé tették a kapcsolatteremtést a diákokkal. Mások, esetleges unottabb hozzáállással, gátolták a gyermek kibontakozását. Leszögezték, jövőbeni céljuk megtalálni a helyes magatartást, mely sem nem túl szuggesztív, sem nem túl távolságtartó, esetleg unott.

E kétnapos megfigyelés alatt a tanulók egyéniségét is górcső alá vették. A megfigyelők tapasztalatai szerint a legtöbb résztvevő csak jó képességű, nem rendelkezik oly nagy talentummal. Modorukat tekintve tisztelettudóak, fellépésük öntudatos. De ehhez hozzátették a szakemberek, hogy a maguk paraszti világából jöve még biztos a fellépésük, hiszen még nem tudatosult bennük, hogy ahová tudásuk megszerzését követően kerülhetnek, egy teljesen más világ, más életforma, más mentalitás vár rájuk. Öltözküket figyelve legtöbbjüknek még rendes ruhája sem volt, egy-két kivételtől eltekintve.

A versenyvizsgálat során figyelembe vett tanult iskolai műveltség, a tanulók előképzettsége igen nagy hiányosságokat mutatott. Ez jelentkezett az olvasás, a helyesírás, rajzolás, a mérés és a számolás tudásának hiányosságaiban is. Feltűnő volt az olvasottság szerény mértéke.

Összegezésül leszögezhetjük, hogy a debreceni tankerület főigazgatósága által írt tapasztalatokból kiderült, hogy a versenyvizsgán – mind gyakorlati szervezésében, mind a feladatsorok összeállításában – a jövőben változtatásokat lett volna szükséges eszközölni a még jobb eredmény érdekében. (16)

Hóman ezekkel az intézkedésekkel – a paraszti származású gyermekek „kiművelésével” – akarta az értelmiség sorát erősíteni. Kutatásaim során számos kritikát megfogalmazó cikket olvastam, amelyben a „Miért éppen a parasztság a kivételezett?” kérdéssel fordulnak a tehetségmentés akcióját hirdető és a támogatók felé, mondván: így a társadalom számos, arra érdemes tagja ehhez a kezdeményezéshez, bármilyen tehetséges is legyen, nem tud csatlakozni. A levéltári források és a szakfolyóiratokban megjelent cikkek bizonyítják, hogy ez az úgynevezett tehetségmentő akció egy gondosan, minden részletében megtervezett projekt volt. Az állam a parasztság részarányát, évi jövedelmének szintjét megvizsgálva, illetve az oktatásban részesülők arányából kiindulva választotta ki ezt a társadalmi réteget, amely leginkább rászorult a támogatásra. A kultuszárca a társadalmi jólét magasabb szintjére kívánta emelni e réteg tagjait. A cél elérése érdekében a legmegfelelőbb támogatási forma az iskoláztatás támogatása volt, mellyel a legfontosabb alaptöket nyújtotta a kormány a parasztság felé. Ez a tőke pedig a tudás volt.

Jegyzet

- (1) MOL K507-1944-2-81222
- (2) MOL K507-1944-2-81222
- (3) MOL K507-1942-11101
- (4) MOL K507-1941-3-58152

- (5) MOL K507-1944-2-81620
- (6) MOL 507-1944-2-83266
- (7) MOL K507-1942-2-252780
- (8) MOL K507-1941-3-58173

- (9) MOL K507-1942-2-252780
 (10) MOL K507-1942-2-108520
 (11) MOL K.507-1944-2-83350
 (12) MOL K507-1943-2-80927

- (13) MOL K507-1943-2-83263
 (14) MOL K507-1943-2-83263
 (15) MOL K507-1943-2-83263
 (16) MOL K507-1943-2-83263

Levéltári források

- MOL K507-1941-3-58173
 MOL K507-1941-3-58152
 MOL K507-1942-2-252780
 MOL K507-1942-2-108520
 MOL K507-1942-11101
 MOL K507-1943-2-80927

- MOL K507-1943-2-83263
 MOL K507-1944-2-81222
 MOL K507-1944-2-81620
 MOL K507-1944-2-83266
 MOL K.507-1944-2-83350

Irodalom

Bakos József (1942): Népi tehetségvédelem és a magyar nevelés. *Protestáns Tanügyi Szemle*, 10. sz. 224–227.

Balogh László (é. n.): *Tehetségmodellek. A tehetség összetevői, fogalma, fajtái, fejlődési tényezők. 2011. 02. 22-i megtekintés*, www.tehetsegpont.hu/dokumentumok/tehetsEgmodellek.1.ppt

Barra György (1945): A magyar tehetség útja hivatása felé. *Köznevelés*, 1. 3. sz. 5–7.

Borbándi Gyula (1983): *A magyar népi mozgalom*. Püski Kiadó, New York.

Bölgöny József (1992): *Magyarország kormányai 1848–1992*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Gergely Jenő, Glatz Ferenc és Pölskei Ferenc (1991, szerk.): *Magyarországi pártprogramok 1919–1944*. Kossuth Kiadó, Budapest.

Gesztelyi Nagy Zoltán (1942): Gondolatok a tehetséggutatásról. *Protestáns Szemle*, 9. sz. 278–280.

Gombos Gyula (1990): *A harmadik út*. Püski Kiadó, Budapest.

Harsányi István (1940): Református gimnáziumaink feladatai a tehetséggutatás terén. *Protestáns Tanügyi Szemle*, 14. 3. sz. 69–74.

Hóman Bálint (1938): *Művelődéspolitikai*. MTT, Budapest.

Hóman Bálint (1942): *Magyar sors – magyar hivatás. Múlt és Jövő*. Atheneum, Budapest

Imre Sándor (1943): *Háborús élet, megújulás, nemzetnevelés*. Studium Kiadó, Budapest.

Karácsony Sándor (1939): *A magyar észjárás és közoktatásunk reformja*. Exodus, Budapest.

Karácsony Sándor (1942): *Ocsudó magyarság*. Exodus, Budapest.

Klebelsberg Kunó beszédei, cikkei és törvényjavaslati 1916–1926. (1927) Atheneum Kiadó, Budapest.

Kornis Gyula (1921): *Kultúrpolitikánk irányelvei*. Magyar Középpiskolai Tanárok Nemzeti Szövetsége – Atheneum Kiadó, Budapest.

Kornis Gyula (1930): *Kultúra és nemzet*. Franklin Társulat, Budapest.

Medvigy Endre (1986, szerk.): *A Kelet Népe (1935–1942)*. Kossuth Kiadó, Budapest.

Nagy Sz. Péter (1990, szerk.): *A népi-urbánus vita dokumentumai 1932–1947*. Rakéta Könyvkiadó, Budapest.

Németh András (1990): *Wesely Ödön*. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest.

Németh László (1989): *Sorskérdések*. Magvető és Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest.

Ozori Frigyes és Bálint Antal (1927, szerk.): *Tehetségvédelem és pályaválasztás*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest.

Pornói Imre (2008): Népiskolai pedagógia a két világháború közötti Magyarországon. In: Kiss Endre és Buda András (szerk.): *Interdiszciplináris pedagógia és az eredményesség akadályai*. Kapitális Kft., Debrecen. 141–151.

Révész Géza (1918): A tehetség korai felismerése. In: Nemes Lipót (szerk.): *A gyermekmentés útjai*. Bethlen Gábor Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest.

Romsics Ignác (1982): *Ellenforradalom és konszolidáció*. Gondolat Kiadó, Budapest.

Romsics Ignác (2001): *Magyarország története a XX. században*. Osiris Kiadó, Budapest.

Ruhmann Jenő (1942): *Tehetségkiválasztás és tehetségmentés*. *Protestáns Tanügyi Szemle*, március, 49–58.

Somogyi József (1942): *Hazánk közoktatásügye a második világháborúig*. Eggenberger, Budapest.

Szombatfalvy György (1940): Tehetségvédelem és tehetséggutatás. *Társadalomtudomány*, 2. sz. 215–217.

Szombathely György (1941): Tehetségmentés a falusi népiskolában. *Néptanítók Lapja*, 1. sz.

Szombathely György (1943): Beszámoló a versenyvizsgás tanulókról. *Néptanítók Lapja*, 17. sz. 695-699.

Tökéczki László (1999): *Történelem, eszmék, politika*. Kairosz Kiadó, Budapest.

Zibolen Endre (1986, szerk.): *Tehetségmentés az iskolában (1920-1944)*. Oktatáskutató Intézet, Budapest.

1. függelék. Fogalmazás saját élményanyag fókuszba állításával
Forrás: MOL K507-1941-3-58173

Varga László i.g.o.t.
 1941. október 24.

Életem legnagyobb öröme.

Amikor elvégiztem az ötödik elemet, már következett az iskolai érv. megvizsgáltott édesapám is az mondta hogy keressem elő az értesítőt. Oda adtam az értesítőt édesapámnak, és kérdeztem édesapámtól hogy hová viszi. Azt mondta édesapám hogy megtörődjek vele majd ha vissza jön megmondja. En nyugtalan voltam hogy nem mondta meg édesapám hogy hová viszi az értesítőt. Ahogy kiért édesapám a kapun, én mentem utána. Megfigyeltem édesapámat hogy hová megy, és láttam hogy az unitárius tiszteletes unhoz megy befelé. Nag vártam édesapámat meg haza jött, mikor jött befelé az aytón meg féltem, azt gondoltam hogy rosszat tettem. De amikor elmondta édesapám hogy alba egyeték meg az unitárius tiszteletes unal, hogy én fogok a kolozsvári unitárius gimnáziumba járni, hát egész nagy örömem lett. Azt gondoltam magamba hogy én diák fogok lenni és jó dolgom lesz ott. Legnagyobb örömem volt amikor jöttünk többen ide felé, azt gondoltam hogy mint barátok együtt fogunk tanulni.

K507-1941-3-58173

magyar és vallásértékes felelősségem tudatában bizonyítom, hogy *Varga László* ezt a dolgozatot — óra 30 perc alatt teljesen önállóan, minden segítség nélkül, felügyeletem alatt készítette el.

Kolozsvár, 1941. okt. 24-én

Förös István

A Kolozsvári Unitárius Kollegium gimnáziuma.

ORSZÁGOS LEVELEZÉS
 K. székely

615

2. függelék. A logikai gondolkodást mérő feladatlap

Forrás: MOL K507-1942-2-252780

24

1942. május 28.

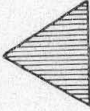

Gyakorlat: Név: Életkor:
 osztály:

ORSZÁGOS MAGYAR FALSI TEHETSÉGMÉRÉS.

palkatuntul

nagyok: pal	kicsik: teg	körök: katun
háromszögek: nupam	négyszögek: heron	fehérek: til
feketék: lit	csíkosak: fud	nyílások: li

Feladat:

K 507-1942-2-252780

Érték:
 Sorszám:

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR
K. szekció

40865. - K. M. Egyetemi Nyomda.

3. függelék. Képzettársítási képességet tesztelő feladatlap

Forrás: MOL K507-1942-2-252780

ORSZÁGOS MAGYAR FALUSI TEHETSÉGMENTÉS.

1942. május 28.

20

Név:

Osztály: Életkor:

Gyakorlat:

csizma — láb

madár — énekel:

pap — imakönyv:

kalap — kabát — orr — látni — fej

kutya — kukorékol — ugat — őriz — fut

földműves — olló — kés — kapa — toll

lakat — lakatos:

repülőgép — levegő:

pünkösöd — tavas:

állat — ól:

síma — éres:

tavas — május:

hús — táplálék:

virág — illat:

búza — aratás:

kevélység — bűn:

fró — könyv:

bíró — tisztelet:

ember — étel:

liszt — málm:

láb — járás:

méh — szorgalom:

június — augusztus:

eke — szánt:

kővér — nehéz:

nagy — kicsi:

kalap — gyár — vállalat — üzem — kalapos

szekér — kerék — tengely — föld — jármű

karácsony — december — hó — hideg — tél

ember — ház — kereskedő — várkastély — karám

egyenes — vonal — hegyes — görbe — tompa

ősz — esztendő — hónap — nyár — szeptember

szekrény — asztal — pénz — ruha — bútör

hegedű — trombita — hang — művész — hangverseny

lucerna — cséplés — betakarítás — gyűjtés — kaszálás

áldozatkészség — közömbösség — segítség — erény — jóság

festő — művész — fénykép — foglalkozás — kép

betörő — elfog — ver — lop — megvetés

ló — híz — lovagol — abrak — szántás

kenyér — búza — kemence — földműves — molnár

szem — világosság — érzés — látás — szemüveg

ibolya — növény — szeretet — jóság — szerénység

szerda — szombat — csütörtök — nap — péntek

borona — kapál — feltölt — egyenget — morzsol

sovány — vékony — kicsi — ürge — könnyű

okos — korlátolt — ostoba — tudós — tudatlan

Érték : **K507-1942-2-252780**

Sorszám : **ORSZÁGOS LEVÉLTÁR**

K. szekció